

Zes decennia brandstichters in Nederland: van 1950 tot heden

Lydia Dalhuisen en Frans Koenraad

‘Vuur leeft. Uren kun je ernaar kijken; het verveelt nooit, omdat vuur een open vraag is. Nooit zul je weten waarom het vuur je ogen heeft geroepen. Dus zit je maar en tuur je en staar je naar het kabbelen van de vlammen, het oplaaieren vanonder een blok, een vonkenregentje als had het vuur de hik. Het vuur is vraagteken en uitroepeten tegelijk, maar wat er uit te roepen of te vragen valt blijft vaag. Vuur bereikt plekjes in je gemoed waar je met een centrale verwarming of warme kruik niet bij kunt.’¹

Midas Dekkers, 2010

1 Inleiding

Vuur wordt door alle mensen op één of andere wijze gebruikt, afhankelijk van de samenleving waar zij deel van uitmaken.² Sinds de domesticatie van het vuur ten minste vierhonderdduizend jaar geleden, speelt vuur een belangrijke rol in het voortbestaan van de mens.³ De beteugeling van het vuur kan, naast bijvoorbeeld de ontwikkeling van de taal, beschouwd worden als een van de belangrijkste menselijke verworvenheden.⁴ Behalve praktische toepassingsmogelijkheden worden aan vuur ook belangrijke zuiverende en louterende waarden toegedicht. De symbolische betekenis van vuur blijkt onder andere in godsdienst en literatuur.⁵ Vuur heeft echter een opvallende ambiguïteit in zich: behalve deze positieve functies kan vuur, als de destructiviteit niet gecontroleerd kan worden, namelijk ook vernietigend uitwerken.

Het destructieve komt tot uitdrukking in zaken van brandstichting, een maatschappelijk probleem dat veel schade veroorzaakt. In 2010 vielen 65 doden bij brand. Behalve dat er dodelijke slachtoffers kunnen vallen, ervaren overlevenden langdurige emotionele en fysieke problemen en wanneer geliefden of eigendommen verloren zijn gegaan, kan dit resulteren in een veranderende visie op de wereld.⁶ Naast de immateriële schade veroorzaakt brandstichting ook materiële schade. Uit het jaarverslag *Brandweerstatistiek* van het CBS blijkt dat

---

1 M. Dekkers, *Rood, een bekoring*, Amsterdam: Contact 2010, p. 11.

2 J. Goudsblom, *Vuur en beschaving*, Amsterdam: Olympus 2009, p. 229.

3 Goudsblom 2009, p. 33.

4 Goudsblom 2009, p. 25-26.

5 Goudsblom 2009, p. 238.

6 T. Lundin & L. Jansson, Trauma impact of a fire disaster on survivors – A 25-year follow-up of the 1978 hotel fire in Borås, Sweden, *Nordic Journal of Psychiatry* 61 (2007) 6, p. 479-485; D. Williams & P. Clements, Fire and Behavior: Exploring intrapsychic trauma in arson survivors, *Issues in Mental Health Nursing* 26 (2005) 9, p. 299-310.

de economische schade van branden in 2010 maar liefst € 535 miljoen bedroeg.⁷ Het ging in dat jaar om bijna 41.000 branden. De rol die brandstichting hierin speelt, is groot. Jaarlijks wordt ongeveer 40% van de branden veroorzaakt door brandstichting of vandalisme.⁸ Door deze negatieve consequenties en de frequentie waarin het zich voordoet, vraagt brandstichting om een maatschappelijke reactie op het gedrag van de brandstichter. Brandstichting is dan ook strafbaar gesteld in het Wetboek van Strafrecht.⁹

Van oudsher worden brandstichters gezien als pyromanen en wordt hun gedrag als gestoord bestempeld.¹⁰ Hoewel de media suggereren dat in gevallen van (seriële) brandstichting sprake is van pyromanie,¹¹ blijkt uit onderzoek dat dit meestal niet zo is.¹² Toch blijft het vaak een onbegrijpelijk delict en kunnen andere psychische problemen niet worden uitgesloten. De geestelijke gesteldheid van de brandstichter kan dan tijdens het strafproces aanleiding vormen voor nader onderzoek naar diens geestesvermogens.¹³

Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen ambulante en klinische gedragskundige rapportages pro Justitia.¹⁴ Hoewel het aantal strafzaken waarin bij verdenking van brandstichting wordt besloten tot een klinisch gedragskundige pro Justitia rapportage in verhouding met levensdelicten en zedendelicten klein is, wordt per jaar ongeveer een tiental verdachten van brandstichting geobserveerd en onderzocht in het Pieter Baan Centrum.¹⁵ Indicatie daarvoor is de ernst van het delict en het vermoeden van psychische stoornissen, die aanleiding

-
- 7 De grote brandschades van één miljoen euro en meer die in het vierde kwartaal van 2010 uitbraken, zijn hierbij niet inbegrepen.
  - 8 Meer specifiek is in 2010 ongeveer 21% van de binnenbranden en 65,1% van de buitenbranden veroorzaakt door brandstichting.
  - 9 De huidige strafbaarstelling voert terug tot de totstandkoming van het Wetboek van Strafrecht, zie H.J. Smidt, *Geschiedenis van het Wetboek van Strafrecht, deel II*, Haarlem: H.D. Tjeenk Willink 1881, p. 115-137.
  - 10 R. Doley, Pyromania fact or fiction?, *British Journal of Criminology* 43 (2003), p. 797-807; A.E. Plinsinga, E.J. Colon & S. de Jong, Brandstichting is meestal geen pyromanie, *Nederlands Tijdschrift voor geneeskunde* 141 (1996), p. 129-131.
  - 11 Pyromanie is een pathologische vorm van brandstichting die in het classificatiesysteem van de huidige DSM-IV-TR is ondergebracht bij de stoornissen in de impulsbeheersing. (Zie over de DSM uitgebreid noot 63). De diagnostische criteria zijn onderverdeeld in criteria ter insluiting en ter uitsluiting. De exclusiecriteria zijn erg stringent. Wanneer bijvoorbeeld sprake is van een antisociale persoonlijkheidsstoornis of indien de brand is gesticht onder invloed van alcohol, is er geen sprake van pyromanie. Zie verder F. Koenraadt, L. Dalhuisen & H. Nijman, Pyromanie, in: I.H.A. Franken, P.E.H.M. Muris & D.A.J.P. Denys (red.), *Basisboek Psychopathologie*, Utrecht: De Tijdstroom 2012, p. 695-708.
  - 12 Plinsinga, Colon & De Jong 1996, zie ook paragraaf 6.
  - 13 Zie ook W.F.J.M. van Kordelaar, *Beslissingsondersteuning onderzoek geestvermogens in het strafrecht voor volwassenen*, Deventer: Kluwer 2002.
  - 14 Zie voor cijfermateriaal over de ambulante gedragskundige pro Justitia rapportages W. van Kordelaar, Supplement: stoornis en delict in cijfers, in: B.A. Blansjaar, M.M. Beukers & W.F. van Kordelaar (red.), *Stoornis en delict. Handboek psychiatrische en psychologische rapportage in strafzaken*, Utrecht: De Tijdstroom 2008, p. 277-333.
  - 15 F. Koenraadt, A. Mooij & J. Mulbregt (eds.), *The Mental Condition in Criminal Law. Forensic mental health assessment in a residential setting*, Amsterdam: Dutch University Press 2007; W.M.E. Noach, Enkele gegevens over de criminaliteit van de geobserveerden, in: W.P.J. Pompe & G.Th. Kempe (red.), *Klinisch-psychiatrisch onderzoek van delinquenten*, Assen: Van Gorcum 1962, p. 171-184.

zouden kunnen vormen tot oplegging van een maatregel tbs. Onderzocht wordt dan of ten tijde van de ten laste gelegde brandstichting sprake was van een psychische stoornis die het delictgedrag heeft beïnvloed.

In deze bijdrage wordt verslag gedaan van een onderzoek naar klinische rapportages over van brandstichting verdachte observandi. Onderzocht is in welke mate in de afgelopen zestig jaar bij brandstichters sprake is van psychische stoornissen en hoe deze het advies in de rapportages pro Justitia beïnvloeden. Niet eerder was dit onderwerp van onderzoek in een tijdperiode van zestig jaar. Daar komt bij dat brandstichters oververtegenwoordigd lijken te zijn in de huidige tbs-populatie.¹⁶ In deze bijdrage wordt dieper ingegaan op de betekenis van psychische stoornissen en recidivegevaar bij brandstichters voor de sanctieoplegging en de mogelijke verschuivingen hierin met betrekking tot de verantwoordelijkheid van de onderzochte door de jaren heen.

2 Probleemstelling en hypothesen

In het onderzoek staat de vraag centraal wat het gewicht is van de psychische stoornis en van het gevaar in zaken van brandstichting, zoals dat zich uit in de conclusie over de toerekeningsvatbaarheid en het forensisch gedragskundig advies, in de periode 1950 tot 2010. De vraag wordt beantwoord aan de hand van een analyse van klinische gedragskundige pro Justitia rapportages van verdachten van brandstichting¹⁷ uit deze periode. Waar de psychische stoornis een noodzakelijke, maar niet voldoende voorwaarde is om te concluderen tot enigerlei vermindering in de toerekeningsvatbaarheid,¹⁸ wordt verwacht dat de stoornis in de oudere rapportages een belangrijkere rol speelt bij de conclusie over de toerekeningsvatbaarheid en de advisering tot opleggen van maatregelen zoals tbs, dan in de recentere rapporten. Daarnaast wordt verwacht dat het gevaarscriterium zoals dat zich uit in de kans op herhaling in de latere rapportages juist een zwaarder gewicht krijgt. Voor advisering en oplegging van de maatregel tbs geldt dat het gevaar voor herhaling eveneens een noodzakelijke, maar niet een voldoende voorwaarde is.¹⁹ In de beginjaren van de gedragskundige observaties pro Justitia werd sterk uitgegaan van de verdachte en diens behoeften. Vanuit een paternalistisch, beschermend perspectief werd gekeken wat voor de verdachte het beste was. Het strafrecht in de naoorlogse periode

---

16 R. Graat, S. Lammers & G. Bloemsaat, Sekseverschillen bij tbs-patiënten. Vrouwen gestoorder, mannen gevaarlijker?, *De Psycholoog*, 46 (2011) 9, p. 10-20; E.M.H. van Dijk & M. Brouwers, *Daling opleggingen tbs met dwangverpleging. Ontwikkelingen en achtergronden*, Den Haag: WODC 2011, p. 15.

17 Het gaat hier om rapporten waarin brandstichting is ten laste gelegd. Er is (nog) geen sprake van een veroordeling. Derhalve gaat het hier om *verdachten* van brandstichting. Voor de leesbaarheid van het artikel worden zij gemakshalve als brandstichters aangemerkt.

18 C. Kelk, *Studieboek materieel strafrecht*, Deventer: Kluwer 2010, p. 274. Vergelijk J. Remmelink, *Hazewinkel-Suringa's Inleiding tot de studie van het Nederlandse strafrecht*, Deventer: Gouda Quint 1996, p. 278.

19 Zie ook J. van Mulbregt, Zorgkoorts en risicokramp. De weg van de toerekeningsvatbaarheid, *Delikt & Delinkwent* 69 (2011) 8, p. 981-1003.

kenmerkte zich door paternalisme en humanisme.²⁰ De delinquent werd beschouwd als evenmens, waar men met medemenselijkheid en respect mee om hoort te gaan. De opening van de Psychiatrische Observatiekliniek (het huidige Pieter Baan Centrum) kan gezien worden als product van deze tijdsgeest.²¹

De verschillende maatschappelijke democratiseringsbewegingen in de periode eind jaren 1960 tot begin jaren 1970 hebben echter bijgedragen aan een heroriëntatie van het strafrecht.²² Sinds begin 1970 is sprake van een groeiende juridisering, met aandacht voor rechtswaarborgen en bescherming van het individu tegen de overheid. Deze ontwikkeling hangt samen met een groeiende juridisering binnen de (forensische) psychiatrie, waarbij de rechten en de daarmee gepaard gaande rechtswaarborgen van patiënten en justitiabelen een centrale plaats hebben verworven.²³ Deze aandacht voor rechtsburgerschap heeft geleid tot de ontwikkeling van een juridisch kader, waarbinnen juridische argumenten allengs voorrang hebben gekregen boven overwegingen op het niveau van het individu. Hoewel de juridisering beoogt de rechtspositie van patiënten en justitiabelen te waarborgen, lijkt deze rechtswaarborgende functie de laatste jaren op de achtergrond te raken. Zo worden de rechten van patiënten meer en meer beperkt ten gunste van de veiligheid van de samenleving.²⁴ Hoewel de juridiseringsgedachte van waarborgen en bescherming nog onverminderd aanwezig is,²⁵ lijkt er sprake van een verschuiving in de subjecten voor wie die bescherming geldt.²⁶

Sinds de jaren 1990 tekent zich een groeiende behoefte tot risicobeheersing af.²⁷ Hierdoor staat niet langer de zorg voor het individu, maar meer en meer de beveiliging van de samenleving centraal. De toenemende aandacht voor delictscenario's en het ruimer gebruik van risicotaxatie-instrumenten hangen hier mee samen.²⁸

20 Kelk 2010, p. 27.

21 Kelk 2010, p. 31.

22 Kelk 2010, p. 35. Denk aan de bezetting van het Maagdenhuis in mei 1969 door studenten die inspraak eisten in het universiteitsbestuur.

23 Zie ook C. Kelk, *Recht voor geïnstitutionaliseerden* (oratie Utrecht), Arnhem: Gouda Quint 1983.

24 De wijzigingen van de Wet Bopz in 2008 met een aanzienlijke verruiming van dwangmogelijkheden zijn hiervan een goed voorbeeld, zie ook: J. Legemaate, Rechtsbescherming in de psychiatrie anno 2008, in: A.A. Franken, M. de Langen & M. Moerings (red.), *Constante waarden; Liber amicorum prof. mr. Constantijn Kelk*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2008, p. 505-513.

25 Zie M.S. Groenhuijsen, Strafrechtelijk stromenland in 2008, *Delikt & Delinkwent* 77 (2008) 10, p. 1093-1112.

26 Zie het WODC onderzoeksproject 'Strafvordering 2001', waarin vooral de belangen van getuigen en slachtoffers worden erkend en aan de rechten van verdachten afbreuk wordt gedaan. Hierop kwam echter kritiek vanuit de wetenschap, zie C.H. Brants et al., Op zoek naar grondslagen, in: C.H. Brants et al. (red.), *Op zoek naar grondslagen. Strafvordering 2001 ter discussie*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2003, p. 26.

27 Y. Buruma, Het recht op vergetelheid, in: D. Broeders, M.K.C. Cuijpers & J.E.J. Prins (red.), *De staat van informatie* (WRR verkenningen, 25), Amsterdam: Amsterdam University Press 2011, p. 165-218; zie ook M.J. Borgers, *De vlucht naar voren* (oratie VU), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2007.

28 E. Bakker, De gedragskundige en de toerekeningsvatbaarheid, in: J.M. Harte et al. (red.), *Liber amicorum prof. dr. Dick Raes*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2009, p. 342.

Aangenomen wordt dat deze tendens tot risicobeheersing die zich in de Nederlandse maatschappij laat zien, weerspiegeld wordt in een afnemend belang van de stoornis bij het adviseren tot de oplegging van maatregelen in de loop der tijd en een groeiende nadruk op het gevaarscriterium. Verwacht wordt dat dit resulteert in meer advisering tot oplegging van vergaande maatregelen als tbs.

Opbouw

Na een beschrijving van de methoden in paragraaf 3 wordt in paragraaf 4 de juridische achtergrond van het delict brandstichting beschreven en wordt ingegaan op de sancties die hierbij kunnen worden opgelegd. Vervolgens wordt in paragraaf 5 kort ingegaan op de ontwikkeling van de rapportages pro Justitia van het Pieter Baan Centrum. Paragraaf 6 beschrijft kenmerken van brandstichting(en) en daderkarakteristieken zoals die blijken uit literatuur en uit de gedragskundige rapportages pro Justitia uit de verschillende decennia, om een realistisch beeld te schetsen van de achtergrond van de brandstichters door de jaren heen en om te onderzoeken of er verschuivingen zijn in de tijd. Daarna wordt in paragraaf 7 ingegaan op de strafrechtelijke reactie op brandstichting, blijkend uit literatuur en de rapportages pro Justitia. Paragraaf 8 bespreekt het verband tussen de psychische stoornis en brandstichting. Hierbij wordt ingegaan op de aard van de psychische stoornis in samenhang met de mate van toerekeningsvatbaarheid in de rapportages en het gegeven juridische advies door de jaren heen. Om te onderzoeken of daadwerkelijk meer gewicht wordt gehecht aan de gevaarlijkheid wordt in paragraaf 9 dieper ingegaan op de gevaren van het delict, het recidiverisico en het advies dat in de rapportages Pro Justitia wordt gegeven. Er wordt afgesloten met een conclusie, waarin de probleemstelling zal worden beantwoord.

3 Methoden

De probleemstelling wordt beantwoord op basis van pro Justitia rapportages van brandstichters die in de loop van zestig jaar vrijwel allen gedurende zeven weken zijn geobserveerd in het Pieter Baan Centrum. Aan de hand van een scoringslijst worden de gedragskundige rapportages pro Justitia geanalyseerd. Deze aandachtspuntenlijst is gebaseerd op een door de Amerikaanse FBI gehanteerd onderscheid in zaken van brandstichting, reeds eerder uitgevoerd onderzoek naar rapportages opgesteld in het Pieter Baan Centrum²⁹ en toegespitste items ontleend aan vakliteratuur. De lijst bevat zowel demografische en psychopathologische aandachtspunten als sociale en culturele kenmerken van de verdachte en diens achtergrond.

---

29 M.C.A. Liem, *Homicide followed by suicide. An empirical analysis* (diss. Utrecht), Utrecht 2010; F. Koenraadt & M. Liem (red.), *Het kind als slachtoffer. Patronen en preventie van (fataal) geweld in gezinsverband*, Amsterdam: Dutch University Press 2007; M. Liem, K. Geene & F. Koenraadt, *Partnerdoding door etnische minderheden*, Amsterdam: Dutch University Press 2007; F. Koenraadt, *Ouderdoding als uliem delict* (diss. Utrecht), Deventer: Gouda Quint 1996.

Als onderdeel van een lopend researchproject naar brandstichting in de periode 1950 tot 2010 is bij wijze van pilotstudie een selectie gemaakt van twaalf zaken per decennium. Dit aantal van twaalf is gekozen op basis van het minimale aantal aanwezige rapporten per decennium. Hierbij is uitgegaan van de jaren 1960 en zijn de overige zaken gematcht naar leeftijd en geslacht. Uiteindelijk bestaat de onderzoekspopulatie uit 72 gedragskundige rapportages pro Justitia van mannelijke brandstichters.³⁰

Deze gegevens worden verwerkt met het statistische programma SPSS. Hierbij worden verschillende items van de aandachtspuntenlijst vergeleken over de verschillende decennia om te onderzoeken of sprake is van significante verschillen. Omdat er steeds één categorale onafhankelijke variabele is, namelijk de decennia, die vergeleken wordt met meerdere categorale afhankelijke variabelen wordt hierbij gebruik gemaakt van Pearson's chi-kwadraat toetsen, en gezien de kleine populatie vooral van Fisher's exact toetsen.³¹

4 Juridische achtergrond van het delict brandstichting

Het stichten van brand is strafbaar gesteld in het Wetboek van Strafrecht en kent verschillende juridische classificaties (zie tabel 1).

Tabel 1: Juridische classificaties van brandstichting

Artikel 157	Opzettelijke brandstichting
Artikel 158	Door schuld een brand veroorzaken
Artikel 159	Verhinderen of belemmeren van het blussen van een brand
Artikel 328	Brandstichting met het oogmerk verzekeringsbedrog te plegen
Artikel 350	Vernieling
Artikel 429	Door handelen risico op brandgevaar

Van de verschillende delicten, gerelateerd aan brandstichting, gaat het in deze bijdrage vooral om artikel 157 Sr (opzettelijke brandstichting met gevaar voor goederen en/of personen). Dit misdrijf is ingedeeld in Titel VII van het Wetboek van Strafrecht met als opschrift: 'Misdrijven waardoor de algemene veiligheid van personen of goederen wordt in gevaar gebracht'. Het gaat hierbij om misdrijven die de algemene veiligheid bedreigen en waarvan de dader onmogelijk vooraf de omvang van de gevolgen van zijn handelen kon inschatten.³² Bij opzettelijke brandstichting hoeft het opzet van de brandstichter niet gericht te

30 Hierbij dient te worden opgemerkt dat het in geen van deze 72 zaken gaat om weigerende observandi.

31 De Fisher's exact toets is bruikbaar bij kleine populaties en wordt normaliter voor een twee bij twee kruistabel gebruikt, maar is eveneens toepasbaar in grotere kruistabellen. Zie A. Field, *Discovering statistics using SPSS (and sex and drugs and rock 'n' roll)*, Londen: Sage 2009, p. 690.

32 Aantekening 1 op Titel VII (suppl. 97, juni 1998) in: T.J. Noyon, G.E. Langemeijer, J. Rammelink, J.W. Fokkens & A.J. Machielse (red.), *Het wetboek van strafrecht*, Deventer: Kluwer (losbl.).

zijn op het gevolg van de brand of het teweegbrengen van gevaar, voldoende is opzet op het stichten van de brand.³³ Belangrijk criterium is dat gevaar voor personen of goederen te duchten moet zijn geweest. Dit betekent dat het gevaar ten tijde van de brandstichting naar algemene ervaringsregels, dus objectief bezien, voorzienbaar moet zijn geweest.³⁴ Wanneer bij de brandstichting geen gevaar voor personen of goederen bestond, valt de handeling onder het delict vernieling (artikel 350 Sr).

Op te leggen sancties

Opzettelijke brandstichting met gemeen gevaar voor goederen is de minst ernstige variant en wordt gestraft met maximaal twaalf jaar gevangenisstraf of een geldboete van € 78.000. Als door de brandstichting levensgevaar of gevaar voor lichamelijk letsel te duchten is, ligt de maximale gevangenisstraf drie jaar hoger; het boetebedrag blijft gelijk. Heeft de opzettelijke brandstichting daadwerkelijk iemands dood ten gevolge, dan kan een levenslange gevangenisstraf of een maximale gevangenisstraf van dertig jaar worden opgelegd of een boete van € 78.000. Voor de culpoze tegenhanger van dit delict zijn deze straffen respectievelijk zes maanden gevangenisstraf of een geldboete van € 19.500, een jaar gevangenisstraf of een dergelijke boete, of maximaal twee jaar gevangenisstraf of een boete van € 19.500.

Naast deze straffen kunnen voor brandstichting maatregelen opgelegd worden.³⁵ Voor het opleggen van een tbs-maatregel is vereist dat sprake is van een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de geestvermogens ten tijde van de brandstichting. Daarnaast moet sprake zijn van een misdrijf waarop vier jaar gevangenisstraf is gesteld. Opzettelijke brandstichting heeft een strafmaximum dat hier ruim boven zit. Ten slotte moet de veiligheid van anderen dan wel de algemene veiligheid van personen of goederen de oplegging van de maatregel vorderen (artikel 37a lid 1 Sr). Het kan hierbij gaan om een tbs met voorwaarden (artikel 38 Sr) of tbs met bevel tot verpleging (artikel 37b Sr).

Een andere relevante maatregel die opgelegd kan worden bij het delict van brandstichting is de strafrechtelijke last tot plaatsing in een psychiatrisch ziekenhuis op grond van artikel 37 Sr. Dit kan enkel indien sprake is van ontoerekeningsvatbaarheid en de dader ontslagen wordt van alle rechtsvervolgning.

5 Rapportages pro Justitia vanuit het Pieter Baan Centrum

In 1949 is in Utrecht de Psychiatrische Observatiekliniek (POK) in gebruik genomen, met als doel het uitvoeren van gedragskundige observaties van en rapportages over (vermoedelijk) psychisch gestoorde verdachten. Op basis van deze observaties kan vervolgens een advies uitgebracht worden aan de rechtbank

33 Noyon/Langemeijer/Rommelink aantekening 6 op art. 157 (suppl. 117, juni 2002).

34 HR 17 februari 2009, LJN BG1653, *NJ* 2009, 120.

35 In deze bijdrage wordt de nu geldende terminologie gehanteerd voor wat betreft de maatregelen. Dit houdt in dat tbr, onvoorwaardelijke tbs, tbs met aanwijzing, voorwaardelijke tbs etc. zijn vermeld met de thans vigerende equivalenten.

omtrent de verdachte en diens toerekeningsvatbaarheid. Aanvankelijk was de beoogde doelstelling enkel het geven van voorlichting in gevallen waarin terbeschikkingstelling werd overwogen, maar deze doelstelling is verbreed tot het geven van psychiatrische voorlichting in algemene zin.³⁶ Sinds het eind van de jaren 1940 zijn tot 2012 bijna 11.000 observaties uitgevoerd naar verdachten die naar hun aard of op basis van hun delict(en) de indruk gaven geestelijk gestoord te kunnen zijn.³⁷ Begin jaren 1980 werd de kliniek omgedoopt tot het Pieter Baan Centrum, naar de medeoprichter en eerste geneesheer-directeur. Hoewel de meeste gedragskundige pro Justitia rapportages ambulant worden uitgevoerd, is opname in het Pieter Baan Centrum geïndiceerd wanneer bijvoorbeeld sprake is van een weigerende verdachte, zeer complexe problematiek of een delict dat leidt tot ernstige maatschappelijke onrust. Van de groep verdachten die in de observatiekliniek opgenomen zijn, vormen brandstichters een vaste en belangrijke categorie.

6 Brandstichters en hun branden door de jaren heen

Brandstichting als delict en de persoon van de brandstichter zijn in Nederland nauwelijks onderzocht. Alleen al in het *Nederlands Tijdschrift voor Criminologie* is in het ruim vijftigjarig bestaan nooit een artikel aan brandstichting gewijd. In paragraaf 6.1 zal daarom eerst dieper ingegaan worden op karakteristieken van brandstichting en brandstichters, zoals volgt uit de buitenlandse literatuur. Aangezien bevindingen uit buitenlands onderzoek niet zonder meer van toepassing kunnen worden verklaard op de Nederlandse situatie, volgt in paragraaf 6.2 een beschrijving van kenmerken van brandstichting en daderkarakteristieken die in het onderhavige onderzoek naar voren komen. In paragraaf 6.3 worden deze karakteristieken vergeleken over de verschillende decennia.

6.1 Daad- en daderkarakteristieken in de buitenlandse literatuur

In de vakliteratuur worden brandstichters meestal gekenschetst als jonge blanke mannen met een beneden gemiddelde intelligentie, die werkloos zijn en ongehuwd, een geschiedenis hebben van crimineel gedrag, psychiatrische aandoeningen en/of middelengebruik en moeite hebben met het vestigen van normale sociale relaties.³⁸ Hoewel de meeste daders van brandstichting man zijn

---

36 W.P.J. Pompe & G.Th. Kempe, Ontstaan, ontwikkeling en toepassing der psychopathenwetten, in: W.P.J. Pompe & G.Th. Kempe (red.), *Klinisch-psychiatrisch onderzoek van delinquenten*, Assen: Van Gorcum 1962, p. 9-49.

37 J.F. Hoeffelman, De mening van de rechterlijke macht over de psychiatrische voorlichting over de delinquenten in het algemeen en die van de psychiatrische observatiekliniek van het gevangeniswezen te Utrecht in het bijzonder, in: W.P.J. Pompe & G.Th. Kempe (red.), *Klinisch-psychiatrisch onderzoek van delinquenten*, Assen: Van Gorcum 1962, p. 103-170; Koenraadt, Mooij & Mulbregt 2007.

38 G.L. Dickens & P.A. Sugarman, Adult firesetters: prevalence, characteristics and psychopathology, in: G.L. Dickens, P.A. Sugarman & T.A. Gannon (eds.), *Firesetting and Mental Health*, London: Royal College of Psychiatrists Publications 2012, p. 3-27; E.C. Ritchie & T.G. Huff, Psychiatric

en derhalve de meeste research naar brandstichting uitgevoerd is onder mannelijke daders en ons onderzoek zich eveneens op mannen richt, blijkt uit onderzoek naar vrouwelijke daders dat zij eveneens over het algemeen alleenstaand en werkloos zijn en een beperkte scholing hebben genoten. Daarnaast zijn ze vaak lijdende aan gedragsstoornissen, is er een hoge prevalentie van persoonlijkheidsstoornissen en komen automutilatie en zelfmoordgedachten in de voorgeschiedenis veelvuldig voor.³⁹

Brandstichters hebben vaak een psychiatrische voorgeschiedenis of actuele psychiatrische diagnoses.⁴⁰ Hoewel in de media gesuggereerd wordt dat vaak de diagnose pyromanie gesteld wordt, is in geval van brandstichting meestal geen sprake van pyromanie.⁴¹ Psychische problematiek die daarentegen wel veel voorkomt bij brandstichters is middelenmisbruik (vooral alcohol), persoonlijkheidsstoornissen (vooral antisociaal) en schizofrenie.⁴²

Aan de vraag vanuit welk motief de brandstichter handelt, is in de literatuur uitvoerig aandacht besteed. Wraak lijkt het meest voorkomende motief bij zowel mannen als vrouwen.⁴³ Daarnaast zijn veelvoorkomende motieven: uit woede, vandalisme, om financieel gewin, om een ander delict te verhullen, geïnduceerd door een psychische stoornis, als middel om aandacht te krijgen, sensatiezucht en suïcidaliteit.⁴⁴

Met betrekking tot de brandstichting zelf blijkt uit onderzoek in de Verenigde Staten onder 283 brandstichters dat in de helft van de gevallen de brand erg impulsief werd gesticht en dat in ruim 55% van de gevallen naast de brandstichting geen andere delicten werden gepleegd. Het object van de brandstichting kan een zaak zijn (in 12% van de gevallen het eigen huis, in 12% van de gevallen

---

aspects of arsonists, *Journal of Forensic Sciences* 44 (1999) 4, p. 733-740; E.E. White, Profiling arsonists and their motives: an update, *Fire Engineering* 149 (1996) 3, p. 80-85.

39 J. Coid, J. Wilkins & B. Coid, Fire-setting, pyromania and self-mutilation in female remanded prisoners, *The Journal of Forensic Psychiatry* 10 (1999) 1, p. 119-130.

40 B.K. Puri, R. Baxter & C.C. Cordess, Characteristics of fire-setters: A study and proposed multi-axial psychiatric classification, *British Journal of Psychiatry* 166 (1995), p. 393-396; Ritchie & Huff 1999.

41 Plinsinga, Colon & De Jong 1996.

42 N. Hoertel et al., Gender differences in firesetting: Results from the national epidemiologic survey on alcohol and related conditions (NESARC), *Psychiatry Research* 190 (2011) 2, p. 352-358; Ritchie & Huff 1999.

43 D. Canter & L. Almond, *The burning issue: research and strategies for reducing arson*, published by the Office of the Deputy Prime Minister, UK 2002, p. 14; Ritchie & Huff 1999; J. Smith & J. Short, Mentally disordered firesetters, *British Journal of Hospital Medicine* 53 (1995) 4, p. 136-140; T. Wachi et al., Offender and crime characteristics of female serial arsonists in Japan, *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling* 4 (2007), p. 29-52.; F. Koenraadt, De wrede wrok van de wraak. Een drijfveer in de forensische psychologie, in: J.M. Harte, M.F.M. Verhagen & M.J. Zomer (red.), *Liber amicorum prof. dr. Dick Raes*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2009, p. 117-131.

44 M. Faulk, *Basic Forensic Psychiatry*, Oxford: Blackwell Scientific Publications, p. 92-95; J.L. Geller, Firesetting. A burning issue, in: R.N. Kocsis (ed.), *Serial Murder and the Psychology of Violent Crimes*, Totowa: Humana Press 2008, p. 141-177; J.A. Inciardi, The adult firesetter. A typology, *Criminology* 8 (1970) 2, p. 145-155; H. Prins, G. Tennet & K. Trick, Motives for arson (fire raising), *Medicine, Science, and the Law* 25 (1985) 4, p. 275-278; K.J.B. Rix, A psychiatric study of adult arsonists, *Medicine, science and the law* 34 (1994) 1, p. 21-34.

eigendommen van de (ex-)geliefde, in 8% van de brandstichtingen het huis van de ouders) of een persoon (in 13% de (ex-)echtgenoot en in 7% de ouders).⁴⁵ Deze objecten tonen aan dat brandstichting gevaar kan opleveren voor personen en/of goederen. In onderzoek wordt wel onderscheid gemaakt tussen risicovolle en minder risicovolle brandstichters, veelal van elkaar gescheiden op basis van de ernst van de door hen gepleegde feiten. Onderzoek bij vijftig brandstichtende kinderen opgenomen in een residentiële instelling in de Verenigde Staten, toont aan dat deze twee groepen van elkaar verschillen en dat bij de ernstigere groep een meer primitieve persoonlijkheidsstructuur aanwezig is.⁴⁶ Ook worden in de minder ernstige groep vaker gevoelens van schuld, schaamte of spijt ervaren.⁴⁷

Een model dat de motieven voor brandstichting en het object waarop de brandstichting is gericht combineert in verschillende typen van brandstichting, is het model van Engelse psychologen Canter en Fritzon.⁴⁸ Ze maken onderscheid tussen interne en externe motieven en interne en externe objecten van brandstichting. Op basis hiervan komen ze tot vier verschillende vormen van brandstichting. Deze komen overeen met vier verschillende actiepatronen en vier verschillende schalen die onder andere bleken uit een door hen uitgevoerde dossieranalyse van 175 opgeloste brandstichtingzaken:

1. Instrumenteel gemotiveerde brandstichting gericht op een object (instrumenteel/object).
2. Expressieve brandstichting gericht op een object (expressief/object).
3. Expressieve brandstichting gericht op een persoon (expressief/persoon).
4. Instrumentele brandstichting gericht op het veranderen van de emotionele toestand van de brandstichter, door het raken van een persoon (instrumenteel/persoon).

Deze vier vormen van brandstichting worden wel gezien als de vier basale vormen van optreden, waarbij sprake is van adaptieve (instrumenteel/object), expressieve (expressief/object), integratieve (expressief/persoon) en conservatieve (instrumenteel/persoon) thema's van handelen.⁴⁹ In een latere studie werd onderzocht of de vier verschillende vormen van brandstichting een weergave zijn van de vier dominante handelwijzen in het actiesysteem model. Hieruit kwamen eveneens de vier thema's zoals beschreven naar voren.⁵⁰ Dit actiesysteem model van brandstichting is gerepliceerd bij andere populaties, onder andere bij 65 gevangenen in Engeland die brand(en) hebben gesticht.⁵¹

45 Ritchie & Huff 1999.

46 G.A. Sakheim, E. Osborn & D. Abrams, Toward a clearer differentiation of high-risk from low-risk fire-setters, *Journal of Policy, Practice, and Program* 70 (1991) 4, p. 489-503.

47 58% tegenover 27% van de ernstige groep. G.A. Sakheim & E. Osborn, Severe vs. nonsevere firesetters revisited, *Child Welfare* 78 (1999) 4, p. 411-434.

48 D. Canter & K. Fritzon, Differentiating arsonists: A model of firesetting actions and characteristics, *Legal and Criminological Psychology* 3 (1998), p. 73-96.

49 L. Almond et al., Test of the arson action system model in an incarcerated population, *Psychology, Crime & Law* 11 (2005) 1, p. 1-15.

50 K. Fritzon, D. Canter & Z. Wilton, The application of an action system model to destructive behaviour: The examples of arson and terrorism, *Behavioral Sciences and the Law* 19 (2001), p. 657-690.

51 Almond et al. 2005.

Recidivecijfers met betrekking tot brandstichting variëren van 4% tot maar liefst 60%.⁵² Deze grote verschillen hangen samen met verschillen in de populatie. Soothill en Pope vonden in een follow-up studie van 82 beschuldigde brandstichters die in 1951 voor de hogere rechtbanken van Engeland en Wales zijn verschenen, na twintig jaar slechts bij 4% bewijs voor een nieuwe veroordeling voor brandstichting.⁵³ Terwijl volgens Soothill, Ackerley en Francis ongeveer 10% van de brandstichters herhalers zijn.⁵⁴ Er bestaan bepaalde subcategorieën van brandstichters met een verhoogd risico op herhaling, namelijk personen met een vorm van verminderde toerekeningsvatbaarheid die geen andere delicten hadden gepleegd dan brandstichting.⁵⁵ Het gaat hier om 'specialisten', ook wel zuivere brandstichters genoemd. Dit zijn de brandstichters die enkel het delict brandstichting hebben gepleegd. In tegenstelling tot 'generalisten' of niet-zuivere brandstichters, die ook andere typen delicten plegen. Onder zuivere brandstichters vindt men vaak psychisch gestoorde daders.⁵⁶ Deze psychische stoornissen lijken ten grondslag te liggen aan het herhalingsgedrag bij deze zuivere brandstichters. Uit onderzoek in Finland naar recidivisten bleek dat vijftien van de zestien personen met verstandelijke beperkingen en vijftien van de achttien brandstichters met psychotische stoornissen zuivere brandstichters waren. Daarentegen behoorden slechts twaalf van de 47 brandstichters met persoonlijkheidsstoornissen tot deze categorie.⁵⁷

6.2 Daad- en daderkarakteristieken in eigen onderzoek

Zoals in paragraaf 2 beschreven, zijn per decennium twaalf zaken van brandstichting geselecteerd en gematcht met betrekking tot geslacht (alleen man) en leeftijd uitgaande van de jaren 1960. De gemiddelde leeftijd van deze twaalf brandstichters onderzocht in de jaren 1960 is 30,9 jaar. Na het matchen, waarbij een volledige matching gezien het kleine aantal zaken in de vroegste decennia niet mogelijk was, is de gemiddelde leeftijd van de totale onderzoekspopulatie 30,6 jaar.

Bij 38% van de onderzoekspopulatie is sprake van een gemiddelde intelligentie. Een lager dan gemiddelde intelligentie komt het vaakst voor, namelijk in 42% van de gevallen. Een bovengemiddelde intelligentie komt met 15% het minst voor. Van 71 brandstichters is bekend dat de werkloosheid met 52% hoog

---

52 A. Brett, 'Kindling theory' in arson: how dangerous are firesetters?, *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry* 38 (2004), p. 419-425.

53 K.L. Soothill & P.J. Pope, Arson: a twenty-year cohort study, *Medicine, Science, and the Law* 13 (1973) 2, p. 127-138.

54 K. Soothill, E. Ackerley & B. Francis, The criminal careers of arsonists, *Medicine, Science, and the Law* 44 (2004), p. 27-40.

55 W. Barnett, P. Richter & B. Renneberg, Repeated arson: Data from criminal records, *Forensic Science International* 101 (1999), p. 49-54.

56 N. Lindberg et al., Looking for pyromania: characteristics of a consecutive sample of Finnish male criminals with histories of recidivist fire-setting between 1973 and 1993, *BMC Psychiatry* 47 (2005), p. 47-51.

57 Lindberg et al. 2005.

is. Verder heeft de meerderheid van de onderzochte brandstichters geen relatie (meer) (68%). 15% van de onderzochte brandstichters is getrouwd.

Middelengebruik en in het bijzonder het gebruik van alcohol lijken ook in dit onderzoek een grote rol te spelen bij het stichten van brand. Van de 65 zaken van brandstichting waarover gegevens beschikbaar zijn met betrekking tot alcoholgebruik, hebben 43 brandstichters (66%) hier problemen mee, in 49% gaat het zelfs om langer durende of ernstige problematiek. 22% van de brandstichters heeft problemen met het gebruik van softdrugs en bij 15% is sprake van harddrugsproblematiek.⁵⁸ Langer durende en ernstige problemen komen minder vaak voor met respectievelijk 13% en 8%.⁵⁹ Van de 59 rapporten waarin duidelijkheid bestond over eventuele invloed van middelen ten tijde van het delict, blijkt dat in 47% van de zaken de dader onder invloed was van alcohol. Bij 24 brandstichters was geen sprake van invloed van middelen ten tijde van het delict (41%).

Naast middelenmisbruik is bij de onderzoekspopulatie ingegaan op persoonlijkheidsstoornissen in het verleden. In 52% is sprake van pathologische persoonlijkheidstrekken en in 10% van één of meer persoonlijkheidsstoornissen in het verleden.⁶⁰ Eveneens is onderzocht of sprake is van psychotische stoornissen in het verleden. Hierbij is gekeken naar schizofrenie, manisch-depressieve psychose, psychogene psychose en overige psychotische stoornissen. In 63% van de rapporten is nooit sprake geweest van een dergelijke stoornis en psychotische symptomen.⁶¹ Bij de overige 37% gaat het om korte subklinische symptomen (11%), stoornissen in het verleden (4%), voortdurende stoornissen (11%) en meerdere psychotische episodes met blijvende consequenties (11%).⁶² Deze psychiatrische problematiek uit zich ook in de aanwezigheid van DSM-categorieën op As I en/of As II.⁶³ Van de 55 rapportages pro Justitia waarbij deze diagnose bekend is, hebben slechts vijf brandstichters geen diagnose (9%). In de overige gevallen is sprake van een As I-diagnose (24%) een As II-diagnose (29%) of beide (38%).

Met betrekking tot de motieven voor het stichten van brand blijkt dat vooral wraak en woede belangrijke beweegredenen zijn. Verder wordt frequent brand gesticht als schreeuw om hulp/aandacht of geïnduceerd door (psychotische) wanen (zie tabel 2).

---

58 n = 14/64 en 9/62.

59 n = 8/64 en 5/62.

60 n = 26/50 en 5/50.

61 n = 34/54.

62 n = 6/54, 2/54, 6/54 en 6/54.

63 De *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (DSM) is een Amerikaans handboek voor diagnose en statistiek van psychische aandoeningen dat in Nederland (en veel andere landen) als standaard dient in de psychiatrische classificatie. De eerste versie stamt uit 1952. De huidige versie (uit 2000) is een revisie van de vierde editie, aangeduid als DSM-IV-TR. Op vijf diagnostische assen vindt diagnostiek plaats. Op de eerste as wordt de primaire symptomatologie geïnclassificeerd. Hier gaat het om de psychische aandoening, de acute pathologie, bijvoorbeeld depressie. Achterliggende persoonlijkheidsstoornissen en zwakzinnigheid worden geïnclassificeerd op as II. Hoewel er in de loop der tijd verschillende versies zijn geweest van de DSM, zijn de gedragskundige rapportages pro Justitia steeds gescoord in het licht van de huidige versie.

Tabel 2: *Motieven voor het stichten van brand, weergegeven in frequenties en percentages*

	Frequentie	Percentage
Wraak/vergelding	16	22,2
Woede/boosheid	12	16,7
Roep om aandacht/cry for help	9	12,5
Geïnduceerd door psychose/waan	7	9,7
Afreageren, ontlading van emoties	5	6,9
Geldingsdrang/heldendom	4	5,6
Behoeftte aan erkenning	3	4,2
Zelfmoordpoging	3	4,2
Financieel/opportunistisch	2	2,8
Om ontdekking van andere misdrijven te voorkomen	2	2,8
Sensatie/verveling/vandalisme	2	2,8
Jaloezie	1	1,4
Onbekend	6	8,3
Totaal	72	100,0

Er is onderzocht of de brandstichting was gepland dan wel in een impuls is gepleegd. 59% van de brandstichtingen is impulsief gepleegd en in 41% ging het om een geplande daad.⁶⁴ De brandstichting kan gericht zijn op personen of persoonlijke voorwerpen of enkel op materiële zaken.⁶⁵ Het blijkt dat de brandstichting in 50% uitsluitend gericht is op een materiële zaak, 43% van de brandstichtingen was gericht op het persoonlijk treffen van iemand en bij vijf rapportages was het object niet bekend (7%).⁶⁶ In 99% van de rapporten is sprake van materiële schade door de brandstichting. Van schade toegebracht aan personen is sprake in 55% van de rapportages.⁶⁷ Het gaat hierbij vooral om bedreiging en/of gevaar voor leven.⁶⁸

Op basis van het model van Canter en Fritzon is gekeken naar de aard van de brandstichting om te onderzoeken of en hoe de vier actiepatronen van brandstichting voorkomen in de onderzoekspopulatie.⁶⁹ Uit analyse van 62

64 n = 34/58 en 24/58.

65 Persoonlijke objecten van brandstichting kunnen dus zowel een daadwerkelijke persoon zijn waarop de brandstichting is gericht, alsmede bezittingen van een persoon waarbij de brandstichter door middel van het verbranden van deze persoonlijke voorwerpen die persoon tracht te treffen. Dit is anders bij brandstichting uitsluitend gericht op een materiële zaak, waarbij het object geen persoonlijke betekenis heeft.

66 n = 36/72, 31/72 en 5/72.

67 n = 38/69.

68 Namelijk in 84% (n = 32/38). In één geval is sprake van niet dodelijk letsel (3%; n = 1/38) en bij vijf rapportages pro Justitia is sprake van een dodelijke afloop (13%; n = 5/38).

69 Canter & Fritzon 1998.

zaken blijkt dat alle vier de vormen van brandstichting voorkomen, maar niet in gelijke mate. Met 44% is de expressieve object-georiënteerde brandstichting het vaakst voorkomende patroon. Vervolgens komen de expressieve persoons-georiënteerde en de instrumentele persoons-georiënteerde vormen van brandstichting in gelijke mate voor, namelijk elk bij veertien gerapporteerde zaken (23%). Ten slotte zijn er zeven zaken waarin sprake is van een instrumentele object-georiënteerde brandstichting (11%).

Bij de huidige onderzoekspopulatie is sprake van specifieke recidive in 31% van de observaties pro Justitia.⁷⁰ Voor de overige 70% gaat het om een eerste brandstichting. Algemene recidive die zich uit in de justitiële voorgeschiedenis komt vaker voor. Bij 63% is sprake van voorafgaande formele justitiële contacten en in 54% van de geobserveerde zaken is sprake van één of meer voorafgaande (voorwaardelijke) veroordelingen tot vrijheidsbeneming.⁷¹ Omdat uit de literatuur blijkt dat brandstichters die enkel brandstichting(en) in de voorgeschiedenis hebben en geen andere delicten hebben gepleegd mogelijk gevaarlijker zijn,⁷² is eveneens gekeken naar het aantal 'specialisten' in onze onderzoekspopulatie. Bij 31 brandstichters waren er geen eerdere (voorwaardelijke) veroordelingen tot vrijheidsbeneming (43%). Van de overige 41 brandstichters bleek dat zeven brandstichters in hun justitiële voorgeschiedenis enkel brandstichting(en) hadden gepleegd en dus als zuivere brandstichters kunnen worden aangemerkt (10%).

6.3 *Verschillen in daad- en daderkarakteristieken over de decennia*

Om te onderzoeken of verschillen bestaan met betrekking tot karakteristieken van de brandstichtingen en de brandstichters over de decennia, zijn statistische toetsen uitgevoerd waarbij een vergelijking is gemaakt tussen de periode 1950 tot 1979 en de periode 1980 tot 2010.⁷³ Hierbij is een groot aantal variabelen met betrekking tot kenmerken van de brandstichting en karakteristieken van de verdachte vergeleken. Gezien het grote aantal vergelijkingen worden hieronder enkel de statistisch significante resultaten besproken. De aandacht ligt immers vooral op mogelijke verschillen tussen (clusters van) decennia.

Verschillen tussen de eerste en laatste drie decennia

Brandstichters en hun branden in de periode 1950 tot 1980 verschillen van brandstichters in de periode 1980 tot 2010 met betrekking tot het intelligentieniveau, het al dan niet hebben van werk ten tijde van het delict, middelengebruik, psychotische stoornissen in het verleden, motieven en de schade toegebracht aan personen.

70 n = 22/72.

71 n = 45/72 en 39/72.

72 Barnett, Richter & Renneberg 1999; Lindberg et al. 2005.

73 Hier wordt enkel ingegaan op een vergelijking van de eerste met de laatste drie decennia, er zijn ook vergelijkingen gemaakt tussen de periode 1950-1969, 1970-1989 en 1990-2009 onderling en per decennium. Dit valt echter buiten de reikwijdte van deze bijdrage.

Allereerst is sprake van een significant verschil met betrekking tot intelligentie.⁷⁴ In de laatste drie decennia ligt het intelligentieniveau hoger: 70% van de brandstichters heeft een gemiddelde of bovengemiddelde intelligentie.⁷⁵ Zwakbegaafdheid komt in de eerste drie decennia opvallend vaak voor (37%), terwijl het in de periode 1980 tot 2010 gaat om 9% van de gevallen.⁷⁶ In deze laatste periode is juist vaker sprake van bovengemiddelde intelligentie (24%).⁷⁷

Ook het hebben van werk ten tijde van het delict verschilt significant tussen de eerste en de laatste drie decennia.⁷⁸ In de periode 1950 tot 1980 heeft de meerderheid van de brandstichters wel een baan, terwijl in de laatste drie decennia de meerderheid juist geen werk heeft.⁷⁹

Het softdruggebruik is eveneens significant anders in de verschillende periodes.⁸⁰ In de eerste drie decennia is er nauwelijks sprake van problematiek, 92% van de brandstichters ervaart geen problemen met het gebruik.⁸¹ In de laatste periode ervaart 57% van de brandstichters geen problemen met het gebruik van softdrugs.⁸² Ook het gebruik van harddrugs verschilt significant.⁸³ In de periode 1950 tot 1980 is geen sprake van harddruggebruik. In de laatste drie decennia is er bij 31% sprake van dergelijke problematiek.⁸⁴

Van de variabele 'motief' is een tweedeling gemaakt, waarbij de twee meest voorkomende motieven wraak en woede zijn samengenomen en vergeleken met de overige motieven samen (zie tabel 2). Met betrekking tot deze variabele blijkt een significant verschil tussen de twee periodes.⁸⁵ In de eerste groep komt het motief wraak/woede in 68% van de rapporten voor.⁸⁶ In de laatste groep komen meer andere motieven voor.⁸⁷

Het al dan niet hebben van een psychotische stoornis in het verleden verschilt eveneens significant tussen de twee groepen decennia.⁸⁸ In de eerste drie decennia is bij de meerderheid van de brandstichters nooit sprake geweest van een psychotische stoornis en psychotische symptomen (73%).⁸⁹ Dit percentage is lager in de laatste decennia (54%).⁹⁰

Ten slotte verschillen de eerste en de laatste drie decennia significant met betrekking tot de schade die de brand heeft toegebracht aan personen.⁹¹ Opval-

74 $\chi^2(3, N = 68) = 8,81, p < .05$.

75 $n = 23/33$. In de eerste drie decennia is dit 43% ($n = 15/35$).

76 $n = 13/35$ tegenover $n = 3/33$.

77 $n = 8/33$ tegenover $3/35$ (8,6%) in de eerste periode.

78 $\chi^2(1, N = 71) = 10,32, p < .005$.

79 $n = 24/36$, 67% tegenover $25/35$, 71%.

80 $p < 0.001$, Fisher's exact toets.

81 $n = 33/34$. In slechts één geval is sprake van incidentele problematiek $n = 1/34$ (3%).

82 $n = 17/30$. Bij 27% is sprake van langer durende en ernstige problematiek ($n = 8/30$).

83 $p < .001$, Fisher's exact toets.

84 $n = 9/29$.

85 $\chi^2(1, N = 66) = 7,31, p < .005$.

86 $n = 19/28$.

87 $n = 25/38$, 66%.

88 $p = 0.012$, Fisher's exact toets.

89 $n = 19/26$.

90 $n = 15/28$.

91 $p = 0.016$, Fisher's exact toets.

lend is dat in de laatste periode meer gevaar voor leven en/of bedreiging voorkomt, namelijk in 61%, terwijl dit in de eerste periode om 30% gaat.⁹² Wel komt in de eerste periode brandstichting met dodelijke afloop meer voor, namelijk in 12% van de gevallen.⁹³ In de laatste periode is dit maar 3%.⁹⁴ Samengenoemen komt brandstichting met persoonlijk letsel in de laatste periode (67%) vaker voor dan in de eerste periode (43%).⁹⁵

7 Strafrechtelijke reactie op brandstichting

Zoals uit paragraaf 3 naar voren komt is brandstichting een delict waarbij verschillende strafrechtelijke sancties mogelijk zijn, waaronder de oplegging van tbs. In dit onderzoek is ook nagegaan welke verschillende sancties daadwerkelijk worden geadviseerd.

7.1 Strafrechtelijke reactie blijkend uit literatuur

Brandstichting⁹⁶ kan worden beschouwd als een delict met een bovengemiddelde kans op tbs-oplegging.⁹⁷ In de periode 1997-2009 werd in 5,5% van de gevallen van brandstichting tbs opgelegd. Dit percentage is vergelijkbaar met het percentage van tbs-opleggingen bij levensdelicten (5,7%). Bij andere delicten is dit percentage een stuk lager, zie tabel 3.⁹⁸

Tabel 3: Tbs-opleggingen in de periode 1997-2009 bij delicten met een bovengemiddelde kans op tbs

	N	Aantal tbs-opleggingen	Percentage tbs-opleggingen
Levensdelicten	16.179	927	5,7
Brandstichting	5.215	286	5,5
Seksuele geweldsdelicten	9.484	415	4,4
Seksuele delicten met kinderen als slachtoffer	2.733	51	1,9
Vermogensdelicten met een ernstige geweldscomponent	1.961	29	1,5
Ernstige geweldsdelicten	8.702	108	1,2

Bron: Van Dijk & Brouwers 2011

92 n = 22/36 tegenover n = 10/33.

93 n = 4/33.

94 n = 1/36.

95 n = 24/36 tegenover n = 14/33.

96 Hier gaat het om opzettelijke brandstichting, artikel 157 Sr.

97 Van Dijk & Brouwers 2011, p. 15.

98 Van Dijk & Brouwers 2011, p. 44. Deze tabel is gebaseerd op geanonimiseerde gegevens uit het Justitieel Documentatiesysteem. Dat zijn gegevens over veroordeelden, ten laste gelegde feiten en vonnissen. De uitspraken in hoger beroep zijn verdisconteerd. Het gaat over gegevens over de periode 1997 tot en met 2009.

Brandstichters lijken bovendien een groter deel uit te maken van de tbs-populatie dan deze 5,5% doet vermoeden. Onderzoek naar patiënten die in 2007 onder de verantwoordelijkheid van FPC Oldenkotte vielen, toont aan dat ruim 10% van de onderzochte mannelijke patiënten tbs is opgelegd vanwege brandstichting, terwijl dit bij vrouwen in bijna één op de drie zaken het geval was.⁹⁹

7.2 Geadviseerde strafrechtelijke reactie blijkend uit eigen onderzoek

Allereerst zijn de conclusies en adviezen in de klinisch gedragskundige rapportages pro Justitia onderzocht. De conclusies inzake de toerekeningsvatbaarheid die getrokken zijn in de rapporten, zijn weergegeven in tabel 4. De meest voorkomende conclusies zijn verminderd toerekeningsvatbaar en sterk verminderd toerekeningsvatbaar.

Tabel 4: Conclusie inzake de mate van toerekeningsvatbaarheid

	Frequentie	Percentage
Volledig toerekeningsvatbaar	5	6,9
Enigszins verminderd toerekeningsvatbaar	7	9,7
Verminderd toerekeningsvatbaar	25	34,7
Sterk verminderd toerekeningsvatbaar	22	30,6
Ontoerekeningsvatbaar	11	15,3
Onbekend	2	2,8
Totaal	72	100,0

Naast de conclusie inzake de mate van toerekeningsvatbaarheid, wordt in de rapportages meestal een verwachte kans op herhaling vermeld. Bij 60 rapporten geldt dat in de helft van de gevallen geconcludeerd wordt tot een grote kans op herhaling. Daarnaast is bij 27% sprake van een middelmatige kans op herhaling. Een geringe kans op herhaling komt het minst voor in de conclusie, namelijk bij 20%.

Ten slotte wordt in de rapportages een advies gegeven aan de rechter met betrekking tot de – vanuit forensisch gedragskundig oogpunt aangewezen – sanctie. Vooral het advies tot oplegging van tbs al dan niet met voorwaarden komt vaak voor (zie tabel 5).

99 R. Graat, S. Lammers & G. Bloemsaat, Sekseverschillen bij tbs-patiënten. Vrouwen gestoorder, mannen gevaarlijker?, *De Psycholoog*, (46) 2011-9, p. 10-20; E.M.H. van Dijk & M. Brouwers, *Daling opleggingen tbs met dwangverpleging. Ontwikkelingen en achtergronden*, Den Haag: WODC 2011, p. 15.

Tabel 5: Forensisch gedragskundig advies inzake de geadviseerde sanctie

	Frequentie	Percentage
Het stellen van een bijzondere voorwaarde	12	16,7
Het opleggen van tbs met voorwaarden	16	22,2
Het opleggen van tbs met dwangverpleging	22	30,6
PIJ-maatregel (vroeger jeugd-tbs of PIBB)	3	4,2
ISD-maatregel	0	0,0
Strafrechtelijke last plaatsing in psych. ziekenhuis	7	9,7
Combinatie van tbs met bevel tot verpleging en strafrechtelijke last plaatsing in psych. ziekenhuis	2	2,8
Geen advies hieromtrent	3	4,2
Een ander advies	6	8,3
Onbekend	1	1,4
Totaal	72	100,0

7.3 Verschillen in gedragskundige conclusie en advies blijkend uit eigen onderzoek

Hierboven is weergegeven welke gedragskundige conclusies en adviezen in welke mate voorkomen in de 72 rapportages pro Justitia, dus in de zes decennia samen. Om te onderzoeken of er verschillen bestaan in de loop van de decennia wordt vervolgens een onderscheid gemaakt in twee groepen van elk drie decennia.¹⁰⁰ Onderwerp van onderzoek hierbij zijn de conclusie omtrent de toerekeningsvatbaarheid en het gegeven forensisch gedragskundig advies.

Verschillen in conclusie en advies tussen de eerste en laatste drie decennia

De conclusie inzake de toerekeningsvatbaarheid verschilt significant tussen de eerste en de laatste drie decennia.¹⁰¹ In de laatste drie decennia is in 23% van de rapporten ontoerekeningsvatbaarheid geconcludeerd.¹⁰² Dit is in de eerste drie decennia maar in 9% van de rapporten het geval.¹⁰³ Verder komt de conclusie sterk verminderd toerekeningsvatbaar in de eerste drie decennia vaker voor (46%) dan in laatste drie decennia (17%).¹⁰⁴ In deze periode wordt juist vaker geconcludeerd tot enigszins verminderde toerekeningsvatbaarheid dan in de eerste drie decennia.¹⁰⁵

100 Wederom zijn hier ook vergelijkingen gemaakt tussen de periode 1950-1969, 1970-1989 en 1990-2009 onderling en per decennium. Dit valt echter buiten de reikwijdte van dit artikel.

101 $p = 0.029$, Fisher's exact toets.

102 $n = 8/35$.

103 $n = 3/35$.

104 $n = 16/35$ tegenover $n = 6/35$.

105 17% tegenover 3%; $n = 6/35$ tegenover $n = 1/35$.

Ook het uitgebrachte forensisch gedragskundig advies verschilt significant in de perioden 1950 tot 1980 en 1980 tot 2010.¹⁰⁶ In de eerste drie decennia wordt in 42% van de gevallen geadviseerd tot oplegging van tbs met voorwaarden.¹⁰⁷ Daarnaast komt het advies van tbs met bevel tot verpleging vaak voor (33%).¹⁰⁸ Een bijzondere voorwaarde wordt in 6% van de gevallen aanbevolen.¹⁰⁹ In de laatste drie decennia wordt in 29% van de rapporten een bijzondere voorwaarde geadviseerd.¹¹⁰ Daarnaast komt het advies oplegging van een tbs met bevel tot verpleging in tien gevallen voor (29%). Opvallend is dat tbs met voorwaarden slechts in één van de 35 rapporten geadviseerd wordt (3%). Daarentegen komt de strafrechtelijke last tot plaatsing in een psychiatrisch ziekenhuis in de laatste drie decennia vaak voor (17%), terwijl dit in de eerste drie decennia om slechts één van de 36 rapporten gaat (3%).

8 Het belang van de psychische stoornis bij brandstichting

Zoals in de inleiding beschreven, wordt verwacht dat een psychische stoornis bij brandstichters geobserveerd in vroegere decennia, een belangrijker rol speelt bij de conclusie inzake toerekeningsvatbaarheid en bij de adviezen over sanctieoplegging dan in meer recente decennia. Om dit te onderzoeken wordt statistisch getoetst voor de twee perioden of de conclusie omtrent toerekeningsvatbaarheid significant samenhangt met de gegeven DSM-classificatie (paragraaf 8.1). Daarnaast wordt onderzocht of het forensisch gedragskundig advies significant samenhangt met de gegeven DSM-categorie over de verschillende decennia samen. Alvorens deze uitsplitsing te maken in verschillende groepen decennia, wordt in de hele populatie de samenhang tussen de toerekeningsvatbaarheid en het forensisch gedragskundig advies met de gegeven DSM-classificatie onderzocht.

8.1 Conclusie inzake toerekeningsvatbaarheid in samenhang met DSM-classificatie

Zes decennia samen

Over het geheel genomen blijkt dat er een significante samenhang bestaat tussen een bepaalde DSM-classificatie en de conclusie inzake toerekeningsvatbaarheid.¹¹¹ In twee van de vijf gevallen waarin geen As I- of As II-classificatie is vermeld, is geconcludeerd tot volledige toerekeningsvatbaarheid (40%) en in telkens één van de vijf gevallen luidt de conclusie enigszins verminderd, verminderd en sterk verminderd toerekeningsvatbaar (20%). Wanneer er enkel een As I-classificatie voorkomt, is in 8% van de gevallen tot enigszins vermin-

---

106 $p < 0.001$, Fisher's exact toets.

107 $n = 15/36$.

108 $n = 12/36$.

109 $n = 2/36$.

110 $n = 10/35$.

111 $p = 0.001$, Fisher's exact toets ($n = 53$).

derde toerekeningsvatbaarheid geconcludeerd, in 23% van de rapporten wordt geconcludeerd tot verminderde toerekeningsvatbaarheid, in nog eens 23% luidt de conclusie sterk verminderd toerekeningsvatbaar en in de andere zes gevallen is sprake van ontoerekeningsvatbaarheid (46%).¹¹² In geval van een As II-classificatie is in 73% van de rapporten geconcludeerd tot sterk verminderde toerekeningsvatbaarheid, in 20% verminderde toerekeningsvatbaarheid en in 6% enigszins verminderde toerekeningsvatbaarheid.¹¹³ In de twintig rapporten waarbij zowel een As I- als een As II-diagnose is gesteld, luidt de conclusie elf keer verminderd toerekeningsvatbaar (55%).¹¹⁴

Tweedeling in decennia

In de periode 1950 tot 1980 is een significante samenhang zichtbaar tussen een bepaalde DSM-classificatie en de conclusie omtrent de toerekeningsvatbaarheid.¹¹⁵ Wanneer sprake is van enkel een As I-classificatie wordt vooral de conclusie sterk verminderd toerekeningsvatbaar getrokken (43%).¹¹⁶ In geval van een As II-classificatie komt de conclusie sterk verminderd toerekeningsvatbaar eveneens veelvuldig voor, namelijk in 90% van de rapporten.¹¹⁷ Wanneer sprake is van zowel een As I- als een As II-classificatie is juist de conclusie verminderd toerekeningsvatbaar oververtegenwoordigd (67%).¹¹⁸

In de periode 1980 tot 2010 is geen significante samenhang gevonden tussen een bepaalde DSM-classificatie en de gegeven conclusie met betrekking tot de toerekeningsvatbaarheid.

8.2 Het forensisch gedragskundig advies in samenhang met DSM-classificatie

Zes decennia samen

Statistische toetsing leert dat een significant verband bestaat tussen het hebben van een bepaalde DSM-classificatie en het forensisch gedragskundig advies.¹¹⁹ In 35% van de gevallen waarin sprake is van een DSM-categorie wordt geadviseerd tot oplegging van de maatregel tbs met verpleging.¹²⁰ Wanneer geen

112 $n = 1/13$, $n = 3/13$, $n = 3/13$ en $n = 6/13$.

113 $n = 11/15$, $3/15$ en $1/15$.

114 In vijf van de twintig rapporten luidt de conclusie sterk verminderd toerekeningsvatbaar (20%). Volledige ontoerekeningsvatbaarheid komt in twee gevallen voor (10%) en in één geval is volledige toerekeningsvatbaarheid (5%) de conclusie. Ten slotte is eenmaal geconcludeerd tot enigszins verminderde toerekeningsvatbaarheid (5%).

115 $p = 0.008$, Fisher's exact toets.

116 $n = 3/7$. Daarnaast komen de conclusies verminderd toerekeningsvatbaar en ontoerekeningsvatbaar elk in twee van de zeven gevallen voor (29%).

117 $n = 9/10$. Verder is eenmaal als conclusie verminderd toerekeningsvatbaar gegeven (10%).

118 $n = 6/9$. Daarnaast is in 22% van de gevallen sprake van sterk verminderde toerekeningsvatbaarheid en ($n = 2/9$) in 11% van de rapportages van enigszins verminderde toerekeningsvatbaarheid ($n = 1/9$).

119 $p = 0.040$, Fisher's exact toets ($n = 54$).

120 $n = 19/54$. Daarnaast wordt in 22% van de rapporten geadviseerd tot oplegging van tbs met voorwaarden ($n = 12/54$). Een ander veelvoorkomend advies is het stellen van een bijzondere voorwaarde (15%, $n = 8/54$).

As I- of As II-classificatie aanwezig is, wordt in één van de vijf gevallen geadviseerd tot oplegging van de PIJ-maatregel (20%)¹²¹ en in één geval tot het stellen van een bijzondere voorwaarde (20%). Een strafrechtelijke last tot plaatsing in een psychiatrisch ziekenhuis komt voor bij 31% van de rapporten waarbij enkel een As I-classificatie is gesteld.¹²² Wanneer enkel sprake is van een As II-classificatie, volgt vaker het advies tbs met bevel tot verpleging (47%) en tbs met voorwaarden (33%).¹²³ Ook indien zowel een As I- als een As II-diagnose is gesteld, wordt in de meerderheid van de gevallen geadviseerd tot oplegging van tbs met bevel tot verpleging (43%).¹²⁴

Nadere opdeling in decennia

Hoewel bij de zes decennia samen wel een significante samenhang gevonden wordt met betrekking tot het gegeven advies en de DSM-classificatie, verdwijnt deze significantie wanneer een verdere verdeling in decennia wordt gehanteerd.

9 Het belang van het gevaarscriterium

De groeiende behoefte aan risicobeheersing sinds de jaren 1990 vormt de grondslag voor de hypothese dat de beveiliging van de samenleving in de latere decennia belangrijker is geworden dan de bescherming van het individu. Per tijdsperiode wordt onderzocht of het gevaarscriterium, zoals dat zich uit in de kans op herhaling, samenhangt met de conclusie omtrent toerekeningsvatbaarheid. Daarnaast wordt per tijdsperiode de samenhang tussen het recidiverisico en het gegeven forensisch gedragskundig advies onderzocht.

9.1 Toerekeningsvatbaarheid in samenhang met de kans op herhaling

De relatie tussen de mate van toerekeningsvatbaarheid en de kans op herhaling blijkt niet significant.¹²⁵ Dit betekent dat er geen statistische samenhang hiertussen bestaat en dat de verdelingen in de verschillende tijdsperiodes niet wezenlijk van elkaar verschillen.

---

121 Hierbij dient opgemerkt te worden dat er bij minderjarigen (nog) geen persoonlijkheidsstoornis op As II kan worden gediagnosticeerd.

122 $n = 4/13$. Daarnaast komen de adviezen tbs met bevel tot verpleging (23%, $n = 3/13$), tbs met voorwaarden (15%, $n = 2/13$) en het stellen van een bijzondere voorwaarde (8%, $n = 1/13$) voor.

123 $n = 7/15$ en $n = 5/15$. In 13% van de gevallen wordt een bijzondere voorwaarde geadviseerd ($n = 2/15$).

124 $n = 9/21$. De adviezen tbs met voorwaarden (23,8%, $n = 5/21$) en het stellen van een bijzondere voorwaarde (19%, $n = 4/21$) komen eveneens vaak voor.

125 Zowel wanneer gekeken wordt naar de zes decennia samen, als naar een tweedeling en een driedeling in decennia als naar de zes decennia apart.

9.2 Forensisch gedragskundig advies in samenhang met de kans op herhaling

Zes decennia samen

Met betrekking tot de relatie tussen de kans op herhaling en het gegeven advies wordt wel een significante samenhang gesignaleerd.¹²⁶ Bij een geringe kans op herhaling wordt in 33% van de zaken waarbij hiervan sprake is geadviseerd tot een bijzondere voorwaarde.¹²⁷ In 25% van de gevallen wordt geadviseerd tot oplegging van de maatregel tbs met voorwaarden.¹²⁸ Wanneer sprake is van een middelmatige kans op herhaling wordt in steeds 25% van de gevallen geadviseerd tot een bijzondere voorwaarde, tbs met voorwaarden en tbs met bevel tot verpleging.¹²⁹ Wanneer een grote kans op herhaling bestaat, wordt in de meerderheid van de rapporten geadviseerd tbs met bevel tot verpleging op te leggen (57%).¹³⁰ Tbs met voorwaarden komt minder vaak voor als advies (13%).¹³¹

Tweedeling in decennia, periodes 1950-1979 en 1980-2010

In de eerste drie decennia bestaat geen statistisch verband tussen het risico op recidive en het gegeven forensisch gedragskundig advies.

De uitgevoerde analyse toonde aan dat in de periode 1980-2010 wel sprake is van een significante samenhang tussen het gegeven forensisch gedragskundig advies en de kans op herhaling.¹³² Bij een geringe kans op herhaling wordt in 80% van de gevallen van brandstichting een bijzondere voorwaarde geadviseerd.¹³³ In geval van een grote kans op herhaling wordt voornamelijk geadviseerd tot oplegging van tbs met bevel tot verpleging (50%).¹³⁴

10 Conclusie

In deze bijdrage is onderzocht of er verschuivingen voorkomen in de loop van de tijd met betrekking tot het gewicht van de psychische stoornis en de rol van gevaar in zaken van brandstichting. Nagegaan is of de betekenis van de psychi-

126 $p = 0.019$, Fisher's exact toets ($n = 60$).

127 $n = 4/12$.

128 $n = 3/12$. Tbs met bevel tot verpleging wordt eenmaal geadviseerd (8%), evenals de last tot plaatsing in een psychiatrisch ziekenhuis. In de overige drie rapporten wordt geen of een ander advies gegeven (25%).

129 $n = 4/16$. Bij 13% volgt het advies van plaatsing in een psychiatrisch ziekenhuis ($n = 2/16$), in 6% een combinatie hiervan met tbs met bevel tot verpleging ($n = 1/16$).

130 $n = 17/30$.

131 $n = 4/30$. In drie gevallen wordt een bijzondere voorwaarde geadviseerd (10%). Eveneens in drie van de dertig gevallen wordt geadviseerd tot een strafrechtelijke last tot plaatsing in een psychiatrisch ziekenhuis (10%) en eenmaal tot een combinatie daarvan met tbs (3%). Ten slotte wordt tweemaal de PIJ maatregel geadviseerd (7%).

132 $p = 0.028$, Fisher's exact toets.

133 $n = 4/5$. In de overige 20% gaat het om het advies van plaatsing in een psychiatrisch ziekenhuis ($n = 1/5$).

134 $n = 9/18$. In 17% van de gevallen wordt een bijzondere voorwaarde geadviseerd ($n = 3/18$). Eveneens wordt in drie gevallen het advies gegeven om de brandstichter te plaatsen in een psychiatrisch ziekenhuis (17%), terwijl eenmaal de combinatie met tbs met bevel tot verpleging wordt gemaakt (6%). De PIJ-maatregel wordt tweemaal geadviseerd (11%).

sche stoornis in de conclusie met betrekking tot de toerekeningsvatbaarheid en het forensisch gedragskundig advies is afgenomen in de loop van de tijd. Daarnaast is onderzocht of de rol van het gevaar juist is toegenomen in latere decennia.

Allereerst is van de karakteristieken van brandstichting en brandstichters onderzocht of het beeld van deze delictplegers congruent is met de bevindingen in de literatuur en consistent is in de loop van de tijd. Veel kenmerken van brandstichters in ons onderzoek komen overeen met het beeld dat geschetst wordt in buitenlandse literatuur. Het gaat vooral om alleenstaande, werkloze mannen met algemene recidive en veel psychische aandoeningen en middelenmisbruik. Wel ligt de gemiddelde leeftijd hoger, wat verklaard kan worden door twee zestigplussers in de twaalf zaken uit de jaren 1960 op basis waarvan vervolgens de leeftijd gematcht is. Daarnaast is in onze onderzoekspopulatie sprake van gemiddeld een hogere intelligentie dan uit de literatuur blijkt.

De karakteristieken van daad en dader zijn redelijk consistent in de loop van de tijd. Wel bestaan er verschillen met betrekking tot intelligentie, werkloosheid, motieven, druggebruik en psychotische problematiek tussen de periodes 1950 tot 1980 en 1980 tot 2010. In de laatste periode ligt de gemiddelde intelligentie iets hoger, wat kan liggen aan een toename in scholing. De lagere werkloosheid in de eerste drie decennia kan verklaard worden door de grote vraag naar laaggeschoold werk in de naoorlogse periode. Het gegeven dat in de latere decennia naast wraak en woede meer pluriforme motieven worden gerapporteerd, kan erop wijzen dat brandstichting niet langer puur als wraakdelict wordt gezien en er motieven worden ontwaard die eerst niet dan wel minder werden waargenomen. De opkomst van soft- en harddrugproblematiek hangt logischerwijs samen met de toegang tot deze middelen, die in de eerste periode duidelijk minder voorhanden waren. Wellicht dat de toename in psychotische problematiek samenhangt met dat toegenomen druggebruik.

De psychische stoornis is een noodzakelijke, maar niet voldoende voorwaarde om tot vermindering in de toerekeningsvatbaarheid te concluderen.¹³⁵ Wat betreft het gewicht van de psychische stoornis werd verwacht dat een stoornis in vroegere decennia een belangrijker rol speelt bij de conclusie over de toerekeningsvatbaarheid dan in nieuwere rapportages. Uit de resultaten blijkt overeenkomstig deze verwachting dat een bepaalde DSM-classificatie in de periode 1950 tot 2010 significant samenhangt met de conclusie inzake de toerekeningsvatbaarheid. Ook in de eerste drie decennia is sprake van een dergelijke samenhang. In de periode 1980 tot 2010 echter bestaat geen significante samenhang tussen DSM-classificatie en toerekeningsvatbaarheid. De conclusie omtrent de toerekeningsvatbaarheid lijkt in de laatste drie decennia statistisch onafhankelijk van de psychische problematiek, terwijl in de eerste drie decennia wel sprake is van statistische samenhang tussen psychische stoornis en mate van toerekeningsvatbaarheid. Hoewel de toerekeningsvatbaarheid exclusief bepaald wordt door de aanwezigheid van een stoornis en de mate

---

135 Kelk 2010, p. 274. Vergelijk Remmelink 1996, p. 278.

van doorwerking daarvan in het tenlastegelegde, lijkt sprake te zijn van een verschuiving in die zin dat de ernst van de stoornis niet meer alles zegt over het advies omtrent de toerekeningsvatbaarheid en de doorwerking in het delict een grotere rol krijgt. Wellicht dat als gevolg van de juridisering en de toegenomen objectivering in de laatste drie decennia specifiekere gekeken wordt naar het delictscenario en niet-pathologische verklaringsmodellen voor het gepleegde delict.

Er bestaat statistisch geen samenhang tussen gevaarlijkheid, geoperationaaliseerd als het recidiverisico, en de toerekeningsvatbaarheid. Dit terwijl rol van de psychische stoornis en de conclusie omtrent de toerekeningsvatbaarheid van belang zijn bij de beoordeling van het recidivegevaar.¹³⁶ Wel is er in de zes decennia samen een significante samenhang tussen gevaarlijkheid en het forensisch gedragskundig advies. Ook in de periode 1980 tot 2010 is deze samenhang significant. In de eerste drie decennia bestaat echter geen significante samenhang tussen gevaar en het forensisch gedragskundig advies. Hieruit valt af te leiden dat de gevaarlijkheid een grotere rol is gaan spelen bij het forensisch gedragskundig advies in de latere periode, terwijl dit geen rol van betekenis speelde in de periode 1950 tot 1980. Hierbij dient wel opgemerkt te worden dat op basis van artikel 37a lid 1 Sr gevaar een noodzakelijke voorwaarde is voor oplegging van tbs, zowel met voorwaarde als met bevel tot verpleging. De (afwezigheid van) statistische samenhang doet niets af aan dit juridisch vereiste.

Bij de interpretatie van de resultaten mag niet uit het oog verloren worden dat het gaat om een pilot study met relatief kleine aantallen, wat van invloed kan zijn op de aan- en afwezigheid van statistische significantie. Toch blijkt uit deze voorlopige resultaten dat de psychische stoornis in eerdere decennia sterk meespeelde bij de conclusie over de toerekeningsvatbaarheid, terwijl in latere decennia de rol van de psychische stoornis hierbij afneemt. Omgekeerd speelt het gevaar in latere decennia een nadrukkelijke rol bij de advisering omtrent maatregelen, waar deze rol in eerdere decennia nagenoeg afwezig lijkt.

Het antwoord op de centrale vraag luidt dan ook dat het relatieve gewicht van de psychische stoornis inderdaad is afgenomen en het gevaar een grotere rol is gaan spelen in de gedragskundige advisering aan de rechterlijke macht in de loop van de tijd. Hierin valt een verschuiving te herkennen in de visie op de verantwoordelijkheid van de onderzochte, namelijk van 'best-wil'-overwegingen met zorg en aandacht voor het individu en diens behoeften, naar 'beveiligings'-overwegingen waarbij de bescherming van de samenleving centraal staat.

Het hier beschreven onderzoek is een pilot van lopend onderzoek naar brandstichting en brandstichters. In de toekomst zal deze verschuiving nader getraceerd en genuanceerd worden over de verschillende decennia.

---

136 Van Mulbregt 2011.